

XVIII

I MEDIERNES SØGELYS

AF MUSEUMSINSPEKTØR
JETTE CHRISTIANSEN
NY CARLSBERG GLYPTOTEK

» Glyptoteket udstiller tyvekoster... «

» Glyptoteket mistænkt ... «

» Nu må Glyptoteket tale... «

» En af de største kulturforbrydelser i Europas historie... «

» Glyptoteket bør aflevere... «

Sådan lød nogle af de overskrifter, der gennem sommer, efterår og vinter 2006-2007 bragte Glyptoteket helt frem på forsiden af de trykte medier eller som første indslag i *primetime* tv-nyhedsudsendelser. Det var stærke sager! Det var en periode, hvor man ikke var helt glad ved 'ude i byen' at fortælle, hvor man arbejdede til dem, der ikke allerede kendte ens baggrund – og for den sags skyld heller ikke at møde dem, der vidste, hvor man kom fra.

Fra museets side forsøgte man at gøre rede for, hvordan vi syntes, man kunne forklare den omstændighed, at Glyptoteket så sent som i 1970'erne havde gjort nogle ganske opsigtsvækkende erhvervelser til den etruskiske samling.

Fra ministre og folkevalgte politikere, fra den traditionelle museumsgæst til kollegerne på andre museer blev der udtrykt forundring og – hvad værre var – forargelse. Kunne det virkelig være sandt, at Brygger Jacobsens pæne og højt estimerede museum var involveret i en international smuglerbande, der forsynede verdens museer med tyvekoster fra Middelhavslandenes antikke kulturer?

Tja..., njah... sådan kunne man jo ikke lige sige det, synes vi selv, men betragter man sagen udefra, var det svært at bortforklare, at Glyptoteket havde købt de etruskiske sager i Schweiz, og at de på en eller anden måde måtte være landet dér som resultat af en række kriminelle handlinger. Begrebet 'indkøbt i den internationale kunsthandel' havde igennem de foregående årtier været synonymt med erhvervelser gjort i Schweiz. Museets daværende direktører følte sig den gang kun stolte og pligtopfyldende over at forøge museets samlinger, hvilket hidtil havde været en museumsleders fornemste opgave.

Nu mere end 30 år senere stod vi til gengæld med en rigtig dårlig sag.

DEN 'DÅRLIGE' SAG

'Sagen' tog for Glyptotekets vedkommende sin begyndelse i sommeren 2002. Museet modtog en henvendelse fra Justitsministeriet, der på vegne af kriminalretten i Rom bad det danske politi undersøge tilstedeværelsen af et antal

GLYPTOTEKET Udstiller TYVEGODS

Den kæmpestore smuglersag

Politikere er chokerede over Glyptoteket

nærmere beskrevne oldsager i museets samling. Italienerne ønskede i givet fald det danske politis assistance til at beslaglægge genstandene som bevismateriale til brug i en retssag mod en række navngivne italienske og udenlandske handlende og museumsfolk. De var under anklage for at have været involveret i illegale udgravninger i Italien samt efterfølgende udsmugling og salg til udenlandske museer og privatsamlere. Glyptoteket var således ikke omfattet af selve anklagen, men blev bedt om at yde retshjælp.

I den omfattende dokumentation, der ledsagede henvendelsen, var dels uddrag af afhøringer, dels citater fra love, hvis paragraffer opregnede konsekvenserne af at have forbrudt sig mod italiensk såvel som international lovgivning vedr. forbrydelser mod kulturarven. Bøder, fængsling og tilbagelevering var gennemgående straffen for at overtræde disse love.

Justitsministeriet havde ladet den originale italienske tekst oversætte til engelsk, og begge udgaver blev fremsendt til museet.

Helt uvante i forhold til situationen – og noget rådvilde – tog museet derfor kontakt til en sagfører for at sikre sig, at sagen fra begyndelsen blev håndteret juridisk korrekt, når vi skulle afgive de ønskede informationer til det danske politi.

POLITIET PÅ BESØG

På denne baggrund aflagde politiet besøg på museet og fik udpeget de efterlyste genstande, hvoraf de fleste umiddelbart kunne identificeres ud fra de bilag, italienerne havde sendt med som dokumentation. Den bestod af fotokopier af artikler og fotografier især fra *Meddelelser fra Ny Carlsberg Glyptotek* op i gennem 1970'erne og 1980'erne. Det var den gang praksis, at museets medarbejdere i dette årsskrift berettede om det forgangne års mere spektakulære nyerhvervelser, oftest gaver fra Ny Carlsbergfondet. Her begrundede man betydningen af nyerhvervelsen i forhold til de eksisterende samlinger samt gjorde rede for værkets videnskabelige sammenhæng. Dette var også tilfældet med de etruskiske sager. Andre fotos stammede fra artikler af italienske kolleger, som havde fået udleveret museets fotografier til brug for deres artikler i italienske og andre internationale tidsskrifter.

Således informerede – og skønt noget forundrede over, at Glyptoteket havde været involveret med personer, der viste sig at være kriminelle – var den inspicerende politimyndighed dog af den overbevisning, at de efterlyste genstande (= bevismateriale) ville have det bedre ved at forblive på museet. Man udbad sig derimod den ønskede dokumentation for hvornår, af hvem og hvordan museet i sin tid havde erhvervet de pågældende genstande for med disse oplysninger at kunne yde den efterspurgte retshjælp til retssagen i Rom. Samtidig bredte sig på museet en vis bekymring for, om der i den ordrige henvendelse fra den italienske anklager også var krav om tilbagelevering af de omtalte genstande.

I museets arkiver fandt vi dokumentation for sælger, forhandlinger om køb, erhvervestidspunkt samt papirer vedr. bankoverførsel og transport fra Schweiz. Dette materiale blev af advokat, direktør samt en medarbejder overbragt til politigården, ledsaget af mundtlige oplysninger om foregående tiders praksis for museumsindsamling.

Derefter afventede vi med en vis ængstelse justitsministeriets behandling af sagen. I begyndelsen af 2003 meddelte vores advokat, at justitsministeriets jurister havde afvist sagen pga. forældelse. Dette gjaldt både retshjælp og de krav om beslaglæggelse og udlevering, som efter justitsministeriets mening også var indeholdt i henvendelsen. Bag den umiddelbare lettelse over juristernes afgørelse lurede dog en fornemmelse af, at det næppe var det sidste ord i denne for alle parter højst usædvanlige sag, også juridisk.

Ganske rigtigt. De følgende år gentog italienerne flere gange deres anmodning til justitsministeriet, der i samråd med vores advokat vedblev at afvise sagen som forældet.

Kulturministeren har
vildledt i Glyptoteket-sag

Oppositionen kræver nyt svar

'TYVEKOSTERNE' UDSILLES

I juni 2006 genåbnede museet efter flere års renovering, der blandt andet omfattede en helt ny opstilling af den etruskiske samling som en integreret del af 'Middelhavshorizonten 6000 f.Kr. – 400 e.Kr.'.

I forlængelse af en løbende debat i pressen om illegal handel med fremmede nationers kulturarv i Danmark rettedes opmærksomheden også mod Glyptoteket. Interessen samlede sig især om fundene fra en fyrstegrav og nogle 'dansende satyrer', der en gang havde prydet et etruskisk tempel. Begge grupper indgik i den italienske sag. Disse genstande havde også været udstillet inden ombygningen, men fremstod nu restaurerede og langt mere spektakulære og iøjnefaldende end tidligere.

Hidtil havde Glyptotekets rolle i den italienske retssag, der havde udløbere både til Europa og USA, ikke været omtalt i dansk presse, men havde været nævnt i visse udenlandske aviser i forbindelse med sagen mod Getty-museet i Californien, et af verdens nyeste og mest købedygtige museer i efterkrigstiden.

Den efterfølgende pressedækning i de danske medier var karakteriseret af overskrifter som de her citerede. Sagen blev ikke mindre ubehagelig, ved at den offentlige anklager i Rom til danske journalister havde udtrykt forundring og forargelse over, hvad han betegnede som en arrogant holdning fra Glyptotekets og de danske myndigheders side, idet vi vedblev at svare afvisende på de gentagne henvendelser.

Undervejs i dette forløb, hvor efterhånden også kulturministeriet blev involveret, viste det sig, at den første henvendelse fra 2002 i modsætning til, hvad man havde troet i justitsministeriet, ikke havde indeholdt krav om udlevering, men udelukkende var en anmodning om retshjælp i den verserende sag.

En tredje – og fornyet henvendelse fra Rom i januar 2007, gjorde dette klart. Herefter bad museet politiet om tilladelse til for første gang selv at kontakte hovedanklageren for at meddele, at vi naturligvis ville imødekomme hans anmodning i det omfang, oplysningerne endnu kunne findes. En fornyet gennemgang af museets arkiv i løbet af forår og sommer 2007 frembragte yderligere dokumentation for omstændighederne omkring de pågældende erhvervelser. Dette materiale blev efterfølgende ad de officielle kanaler, dvs. via det danske politi og Justitsministerium overdraget til Italien.

KULTURARV OG LOVGIVNING

Af de dokumenter, som blev fremsendt til italienerne, fremgår det desuden, at museet efter et direktørskifte i 1978 ikke har foretaget indkøb på det internationale kunstmarked. En ny generations etiske og moralske holdning til kulturarv kom herefter til at præge museets erhvervespolitik.

Slaget om den etruskiske arv

Denne ændring gjorde sig samtidig gældende på et internationalt plan. I 1970 havde FN-organisationen UNESCO formuleret et regelsæt, der skulle beskytte nationers kulturarv mod ulovlig handel: *Convention on the Means of Prohibiting and Preventing the Illicit Import, Export and Transfer of Ownership of Cultural Property*.

De første til at underskrive denne konvention var især de mange nye nationalstater, der opstod efter 2. verdenskrig og afslutningen på det europæiske kolonihæredømme i Afrika. Derimod har de europæiske lande været mere tøvende. Italien skrev under i 1979, mens Danmark først i 2002 har tilsluttet sig konventionen.

DEN HISTORISKE BAGGRUND

Siden de første europæiske, offentlige museer, hvis formål det var at bibringe befolkningen viden om fjerne tiders og fremmede landes kulturer, blev oprettet i 1700-tallet, oplysningstidens århundrede, var det en museumsdirektørs fornemste opgave til stadighed at øge sin samling. Lærde selskaber og private adelsmænd finansierede arkæologiske udgravninger og ekspeditioner, hvorfra der blev hjembragt kuriositeter til offentlige og private samlinger.

Da Carl Jacobsen i årtierne omkring 1900 etablerede sin antikke samling, foregik det navnlig gennem agenter, der var bosiddende i eller jævnligt opholdt sig i Italien, Grækenland og Ægypten, som var de lande, hvis historie og oldtidskunst særligt havde bryggerens interesse. Lovgivningen i de pågældende nationer tillod på visse betingelser at opnå tilladelse til at købe og udføre antikke kunstværker. Dette gjorde det muligt for både Carl Jacobsen og indkøbere fra andre europæiske og ikke mindst amerikanske museer at skabe anseelige samlinger af kunst fra oldtidens Middelhavskulturer. Idet erhvervelserne blev gjort så at sige *in situ*, kendte man den gang ofte genstandenes findested og sammenhæng.

Carl Jacobsens død i 1914 og udbruddet af 1. verdenskrig senere samme år satte en brat stopper for den hidtidige praksis både for Glyptoteket og i det hele taget. I perioden mellem de to verdenskrige udfoldede kunsthandelen sig især fra europæiske storbyer nord for alperne – enten fra egentlige butikker eller ved salg fra auktionshuse. I begge tilfælde var det oftest enkeltgenstande. Det kunne være private handlende, der bragte antikker fra deres hjemland, som f. eks. Grækenland, og etablerede sig i Paris. Andre kunstværker stammede fra ældre privatsamlinger, der af den ene eller anden grund blev opløst og bragt til salg. Kun sjældent kendte man genstandenes proveniens. Periodens lavkonjunktur betød desuden begrænsede midler, og i Danmark krævede køb i udenlandsk valuta særlig tilladelse.

Dette var også vilkårene for Glyptoteket, og i tiden mellem de to verdenskrige var nyerhvervelser til museets antikke samling derfor ret begrænsede. Kun i et enkelt tilfælde i 1920'erne blev der foretaget et større indkøb til den etruskiske samling i Italien, hvilket for en periode gjorde museets daværende direktør til *persona non grata* i genstandenes hjemland. Årsagen til dette var ikke, at italienerne krævede tingene udleveret, men fordi direktøren nægtede at oplyse navnet på den person i Italien, han havde købt af. Denne holdning synes tidligt at være blevet en uskreven lov i museers praksis, dels for at beskytte deres kilder, dels fordi man nødigt ville afgive sine efterhånden sparsomme muligheder for nyerhvervelser til 'konkurrerende' institutioner.

Efter 1945 var det ikke ligefrem anskaffelser af antik kunst, der optog det krigshærgede og forarmede Europa, og først i løbet af 1950'erne opstod en ny generation af kunsthåndlere. De etablerede sig efterhånden med Schweiz som centrum for deres virksomhed. Uanset hvor i verden varerne kom fra, blev Schweiz transithavn undervejs fra oprindelsesland til både europæiske og oversøiske destinationer.

Handelen med oldsager fra Middelhavsområdet blev tilsyneladende domineret af nogle få personer af forskellig nationalitet. Deres virksomhed kunne bestå af meget synlige forretninger, auktionsfirmaer og udstillinger i gallerier, som med tiden oprettede filialer i de større europæiske og amerikanske storbyer. Varerne/kunstværkerne blev udbudt gennem rigt illustrerede og efterhånden også ganske farverige kataloger og nyhedsaviser, der blev distribueret til potentielle købere. Disse kunne være både museer og private, som var kendte samlere.

Parallelt med dette åbne, internationale marked fandtes imidlertid en mere usynlig, men ganske aktiv virksomhed fra handlende, der agerede som 'rejsende købmænd' og formidlede varer fra Schweiz uden selv at have bopæl i landet. De opsøgte museer verden over med tilbud om genstande, som de mente kunne udgøre et betydeligt supplement til netop den samling. De personlige venskaber, der på denne måde blev etableret, kunne udvirke særligt favorable tilbud. Dette har nok været medvirkende til, at Glyptoteket – og ikke et andet stort museum i Europa eller USA, fik tilbudt f.eks. de enestående fund fra den etruskiske fyrstegrav. Den korte vej fra direktør til Ny Carlsbergfondet, hvis eventuelle positive holdning til en ansøgning kunne udløse et hurtigt svar og efterfølgende pengeoverførsel, har måske heller ikke været helt uinteressant for den handlende.

Uanset hvordan erhvervelserne fandt vej til museerne, blev de i stigende grad udvalgt for deres æstetiske værdi, idet de undervejs var berøvet enhver betydning som historisk dokumentation i forhold til det sted og den arkæologiske sammenhæng, de havde indgået i.

Oprettelsen af nye museer i 2. halvdel af det 20. årh. navnlig i USA øgede i perioden efterspørgslen og skabte et livligt marked for handel med antikke kunstværker, der sjældent havde forladt oprindelseslandet ad lovlige kanaler.

I takt med den stigende velstand i samfundet op gennem den senere del af det 20. århundrede var det ikke alene blevet 'god smag' at samle antikviteter fra Middelhavslandene. Oldsager herfra er tillige blevet investeringsobjekter på linie med senere tiders og nutidens kunst.

I forbindelse med retssagen i Rom er det blevet afsløret, hvordan et velorganiseret netværk af gravrøvere og lyssky mellemhandlere formidlede stadig flere antikke værker til nogle få kunsthåndlere, der som nøglepersoner tilegnede sig nærmest et monopol på den videre kontakt til museerne. Ofte havde disse handlende selv en akademisk grad inden for de klassiske fag, og denne viden gjorde dem i stand til at vurdere, hvor der kunne være afsætning for varerne.

Parallelt – og sikkert tæt forbundet med dette velfungerende netværk genererede mangel på varer pga. den stigende efterspørgsel og pengeligelighed i 1960'erne og -70'erne en ikke ubetydelig produktion af forfalskninger af navnlig græsk keramik, der sammen med de ægte varer blev ind-

Ministerium: Vi begik en sjuskefejl

lemmet i museumssamlinger i Europa og USA. Det er nærliggende at forestille sig, at de lærde handlende medvirkede til denne meget professionelle produktion af 'græske' vaser, som også Glyptoteket den gang gjorde sine (dårlige) erfaringer med.

Af alle grunde blev den hidtidige praksis for museumserhvervelser derfor mere og mere utilfredsstillende. Foruden de etiske og moralske anfægtelser udgjorde de mulige forfalskninger i sig selv en trussel mod det videnskabelige aspekt af museumsarbejdet, der i stadig stigende grad udfoldede sig som et samarbejde med kollegerne i de lande, hvorfra eventuelle erhvervelser måtte være smuglet ud.

De genstande, der enkeltvis nåede frem til museerne, berøvet deres sammenhæng og derfor helt historieløse, var nærmest lige så uinteressante som de falske. Det var nødvendigt at udtænke nye måder for at give antikkens museer et troværdigt liv.

Sådanne overvejelser var baggrunden for, at Glyptoteket i 1975 tog kontakt til italienske arkæologer angående den etruskiske fyrstegrav. Tekst og billeder i et katalog fra en udstilling i Rom havde vakt en mistanke om, hvor denne grav kunne stamme fra.

Efter den første orientering tog italienerne mod tilbuddet om at komme til København og undersøge alt, hvad vi havde. Allerede ved det første besøg blev formodningen om fyrstegravens proveniens bekræftet. Med denne erkendelse begyndte et årelangt samarbejde, præget af gensidig tillid. De italienske kolleger fik publikationsretten til alt materialet, mens danske konservatorer, arkitekter og designere stod for rekonstruktionen, baseret på italienernes forskning. Ved museets genåbning i juni 2006 var en hel delegation bestående af forskere, museumsfolk og politikere fra den egn, hvor fyrstegraven havde vist sig at høre hjemme, til stede. Kulminationen på dette samarbejde er en aftale om virtuel såvel som virkelig udveksling af viden og genstande samt langtidslån mellem parterne.

STATUS

I mellemtiden fortsætter den årelange retssag i Rom. Nogle af de dømte er på fri fod mod kaution, andre er for længst faldet for aldersgrænsen i forhold til eventuelle fængselsstraffe, og de sidste tiltalte venter stadig på deres endelige dom.

Uanset hvordan denne sag ender, har den betydet afslutningen på en århundredelang tradition for museumsvirksomhed. Sagens mange forgreninger til den internationale museumsverden har bidraget til at skærpe bevidstheden om at beskytte kulturarven, og selv Schweiz har, som følge af smuglersagens optrevling, underskrevet UNESCO-konventionen i 2004.

Satyren kender
hemmeligheden

Kultur tur-retur

Fordrivelsen fra Schweiz betyder dog ikke, at den internationale kunsthandel dermed er lagt død. De fleste museer i vores del af verden har taget tidens ændrede holdning til efterretning, men enkeltpersoners samlermani kan ingen lovgivning stoppe, og den globale forskydning af formuer vil hele tiden skabe nye markeder. Det forlyder, at Dubai nu har overtaget Schweiz' rolle som centrum for den internationale kunsthandel.

På Glyptoteket afventer vi den endelige afslutning på sagen i Rom og overvejer de muligheder for udveksling, som italienerne foreløbig har tilbudt os som erstatning, idet de erkender, at de ingen juridiske krav har på tilbagelevering.

Selv arbejder vi på at formulere og realisere nye samarbejdsprojekter med de italienske kolleger for herigennem både at kunne fastholde museet som en levende organisme og samtidig bidrage til bevaringen af den fælles kulturarv.

Tidligere artikler om emnet: Jette Christiansen: *Forloren Hare* i: Meddelelser fra Ny Carlsberg Glyptotek 38, 1982, 35-52.

En roverhistorie i: Gaveregn. Meddelelser fra Ny Carlsberg Glyptotek, NS 4, 2002, 19-34. *Antikken i krise. Skal kulturarven*

reddes eller roves? i: Ny Carlsberg Glyptotek til tiden. Meddelelser fra Ny Carlsberg Glyptotek, NS 8, 2006, 193-202.